CollAn IX 2010 213-227

Pamphylia'da Klasik Dönem'de Saptanan Yerel ve Yunan Unsurlar Üzerine Bir Değerlendirme*

Sedef Çokay-Kepçe

Keywords: Pamphylia, Classical Period, Pottery, Local, City/Urbanisation

Anahtar Kelimeler: Pamphylia, Klasik Dönem, Keramik, Yerel, Şehir/Şehirleşme

Paleolitik çağdan itibaren yerleşim gördüğü bilinen Pamphylia Bölgesi'nin[1], kazısı yapılan kentlerinin çoğunluğunda mevcut yapı kalıntıları ve diğer arkeolojik buluntular, ağırlıklı olarak Geç Hellenistik ve Roma İmparatorluk Dönemlerine tarihlenmektedir, Arkaik ve Klasik Dönemlerine ait ise az sayıda veri vardır. Ancak, son yıllarda yapılan çalışmalarda saptanmış olan keramik malzemenin çeşitliliği, yoğunluğu ve niteliği, epigrafik ve arkeolojik malzemelerle birlikte ele alındığında, bölgenin nispeten karanlık durumdaki Arkaik ve Klasik Dönemleri aydınlanmaya başlamıştır.

Pamphylia Bölgesi'nin Arkaik-Klasik Dönemlerdeki keramik repertuarı, Perge'nin Akropolisi'nde yapılan kazı çalışmalarında saptanan bulgularla çeşitlenmiştir (Eschbach 2003a: 87-102). Örneğin, olasılıkla Kestros vadisi kökenli, yeşilimsi-sarı renkli hamurdan yapılmış keramik parçaları, yerel üretim olup, bölgede bu dönemde gelişen keramik üretimi hakkında ipuçları vermektedir. Bu zanaat kolu, kentin kendi ihtiyacını karşılamanın yanı sıra, erken dönemlerden itibaren Kıbrıs gibi komşularından etkiler de alarak, onları taklit etme yoluna girmiştir (Recke 2003b:252; Eschbach 2003b: 28-29)[2]. Fakat bu yerel kökenli

* Çalışmanın şekillenmesinde destek ve yardımlarını gördüğüm Prof. Dr. Haluk Abbasoğlu, Prof. Dr. İnci Delemen ve Dr. Aşkım Özdizbay'a içten teşekkürlerimi sunarım.

1 Bölgenin prehistorik devirleri, çok iyi bilindiği gibi Karain, Belbaşı ve Beldibi mağaralarında örneklenir. Kalkolitik Çağ ve Bronz Çağlar ise Perge Akropolisi'nde bir çocuk gömüsü, taş aletler ve keramik buluntularla temsil edilmektedir. Bkz. Balkan-Atlı 2003, 79-80; Umurtak 2003, 81-85.

2 Kıbrıs ithal keramiği ile birlikte çıkan yerel keramik iyi pişirilmiş, krem rengi ve kırmızıdan kahverengiye doğru değişen, form ve bezeme açısından Kıbrıs'ı taklit eden tarzdadır. Kıbrıs etkisi MÖ 6. yy'a kadar tespit edilmiştir. Geç 8. yy'dan itibaren ise geç geometrik skyphoslar, kuşlu kâseler

veriler henüz çok yenidir ve tüm bölge için yeterli fikir verebilecek boyutta değildir.

Buna karşılık bölgede batıdan ve doğudan gelen ithal keramik malzemenin yoğunluğu dikkat çekici bir boyuttadır. Arkaik Dönem'den itibaren, olasılıkla Attika'dan keramik ithalini gösteren veriler Perge Akropolisi'nde saptanmıştır. Ressamı ya da grubu saptanabilenler arasında Polos Ressamı'na atfedilen (Recke 2003a: 103, 105) ve MÖ 570 civarına tarihlenen hydria parçaları, MÖ 5. yy başlarına tarihlenen Haimon ve Beldam atölyelerinin lekythosları dikkati çeker. A. M. Mansel'in Düden'de bir deveciden alarak Antalya Müzesi'ne hediye ettiği palmetli bir lekythos da (Akarca 1950: 36) MÖ 5. yy sonlarına tarihlenir. Bu veriler ışığında, Lykia'da olduğu gibi (Tuna-Nörling 1994: 442; Recke 2003a: 104, dpn. 4) Pamphylia'da da batıdan keramik ithalinin MÖ 6. yy sonunda başladığı söylenebilir. Nispeten sayısal açıdan az olan bu veriler, mevcut buluntulardan anlaşıldığı kadarıyla, Perge Akropolisi'nde olduğu gibi (Recke 2003b: 252-253)[3], tüm bölgede MÖ 5. yy'dan itibaren artmaya başlar. Leningrad Ressamı'na atfedilen Aspendos destekli krateri (Akarca 1951: 206-208) ile olasılıkla Mannerist üslup ressamlarından birinin, belki de Floransa Ressamı'nın eseri olan Karaçallı destekli krateri (Çokay-Kepçe 2006: 25-29), kırmızı figür tekniğinin bölgedeki en erken temsilcileridir, her iki eser de, MÖ 480-460 aralığına tarihlenir. Aspendos'taki MÖ 5. yy a tarihlenen bir mezarın buluntuları (Akarca 1951: 203-211), Varsak'tan bir krater (Akarca 1950: 31-36), Sillyon'da bulunmuş siyah firnisli keramik parçaları (Küpper 1997: 2, 453.), Perge Akropolisi, Karaçallı Nekropolisi (Çokay-Kepçe 2006), Antalya Doğu Garajı kurtarma kazıları (Tosun 2009: 189-199) buluntuları yaklaşık olarak MÖ 5. yy başlarından Hellenistik Dönem'e dek Attik keramik ithalini ispatlar. Kuşkusuz bu anılan buluntular içinde, yerel taklitler olması olasıdır; ancak ressamı ya da ait olduğu grubu tespit edilebilenler bölgeye yapılan ithalin kesin bir göstergesidir. Bununla birlikte, bölgede bulunmuş siyah figürlü mallar ile kısmen kırmızı figürlü eserlerin, ait oldukları dönemlerin seri üretimleri olduğu vurgulanmalıdır. Örneğin siyah figür tekniğinde çalışan Haimon Ressamı, Haimon veya Beldam atölyelerinin eserleri (Tuna-Nörling 1994: 445)[4] veya kırmızı figür tekniğinde boyanan Fat-Boy Group'a atfedilen keramikler, tüm Akdeniz havzasında yaygınlık

ve Ionia kâseleri, Rhodos'tan yoğun bir şekilde ithal edilirken, bunların yerel taklitleri de yapılmıştır.

3 Attika ile keramik bağlamında yoğun ilişki MÖ 5. yy başında, Eurymedon Savaşı'ndan hemen önceki dönemde saptanmıştır.

4 Haimon Atölyesi'nin Batı Anadolu'da önemli bir pazar olduğu da bilinmektedir.

gösteren gruplardır. Bu bağlamda da, Pamphylia Bölgesi'ne has, özel bir sipariş ya da uygulama olmadığı söylenebilir[5].

Yukarıda anılan malzemeye işlevsel açıdan yaklaştığımızda, ağırlıklı olarak içki kapları ve lekythoslar karşımıza çıkar. Şarap karıştırmada kullanılan krater ve pelikeler ile servis işlevli oinokhoe ve olpelerin yanı sıra her tipte kâse, bardak, skyphos ve kyliksler, dönemlerinin içki kültürünü yansıtan buluntulardır.

Attik keramiklerin yanı sıra Karaçallı Nekropolisi'nde bulunmuş Kıbrıs ve Suriye-Filistin ithal malzemesi (Çokay-Kepçe 2006: 69-70), bölgenin keramik ithalinde doğuya da baktığını gösteren bir veri olarak karşımıza çıkar. Amphoralarla örneklenen buluntular, yine yeme-içme alışkanlığıyla bağlantılıdır. Böylece Pamphylia Bölgesi'nin, Klasik Dönem'de, boyutlarını ve güzergâhını tam olarak bilemediğimiz bir şekilde, çevresiyle ticari-kültürel bir ilişki kurduğu anlaşılır. Bu ilişkinin bölgedeki kentlerle olan bağlantısı, ne şekilde ve neden gerçekleştiği ise tartışmalıdır.

Bu durumu açığa çıkarabilmek için, keramiklerin yanı sıra diğer arkeolojik ve epigrafik malzeme de irdelenmek durumundadır. Pamphylia Bölgesi'ndeki yer isimleri (toponym) ile ilgili veriler değerlendirilecek olursa, yerel karakterin baskın olduğu sonucu çıkar. Bölgenin başta gelen kentlerinin isimleri, (örneğin Perge, Side, Aspendos) Yunanca kökenli değildir ve Yunancayla açıklanamaz (Bosch 1957: 17; Işık 1996: 23-44; Abbasoğlu 2001: 176). Bununla birlikte, bölgede bulunan epigrafik veriler ise, bizi Anadolu dillerinden yoğun etkiler alan, ancak Yunancanın bir lehçesi olan Pamphylia dialektine götürür (Bosch 1957: 16; Tekoğlu 1999-2000: 49-59). Perge'de bulunmuş, devşirme olarak yeniden kullanım görmüş ünlü Wanassa Preiia yazıtı (Kaygusuz 1980: 249-256; yazıtın yeni yorumu için Şahin 1999: 2-3), yine Perge'de bulunmuş altı harflik bir yazıt içeren bir kâse parçası (Neumann 2003: 165-166), Aspendos, Sillyon ve bir Pisidia kenti olan Selge kent sikkelerinde, bu kentlerin isimlerinin yazılış şekilleri, söz konusu dialektin somut göstergeleridir. Buna karşın bir Kyme kolonisi olduğu söylenen Side'de Yunanca olmayan, Luwi kökenli tamamen yerel bir dil konuşulmakta ve yazılmaktadır (Bosch 1957: 16; Mansel 1978: 4).

Bu bağlamda, muhtemelen Klasik Dönem öncesinde Pamphylia'da, kendi adına sikke bile darbedebilen beylerin yönetiminde, kent devletleri şeklinde

5 Benzer bir durum, Haimon Ressamı atölyesinin ve Leafless group'un örneklerinin bulunduğu Al Mina, Ras Shamra, Tell Jemneh'te de tespit edilmiş ve bu kentlerin ve limanların yeniden inşası dönemine ait oldukları saptanmıştır. Bkz. Gill 1998: 180.

organize olmuş Lykia'nın (Bölgenin Pers egemenliği ve Attika'ya olan tavrı için Bulut 2004: 54) aksine, olasılıkla kendine yetmeye çalışan, küçük yerleşmeler halinde toplumsal bir organizasyon söz konusudur. Bu tarz bir yaşamın gerektirdiği mimari gelişimi gösterir veriler henüz tespit edilememiştir. Ancak, mezarlar dikkat çekici bir grup oluşturmaktadır. Kesin tarihlenmesi in situ buluntularıyla yapılabilen mezarlar Perge'nin yaklaşık 9 km. güneyinde yer alan Karaçallı'da (Çokay-Kepçe 2006: 9-21), Aspendos'ta (Akarca 1951: 203-211) ve Antalya Doğu Garajı kurtarma kazılarında saptanmıştır. Hiç kuşkusuz, kaya mezarı geleneği, uzun bir zaman boyunca ve farklı toplumlarda görülen bir özelliktir. Ancak, Karaçallı mezarlarına mimari açıdan benzer örnekler, yine Klasik-Hellenistik Dönemlere tarihlenen Olbia (Çevik 1995: 94), Lyrboton Kome (Akarca 1950: 35; Çevik 2000: 90), Aspendos (Çevik 2003: 108), Antalya Doğu Garajı ile Lykia Bölgesi'nde Patara'da (Demirer 1998: 25-42; Işık 1999: 162-166) ve Kilikia Bölgesi'nde Kelenderis'te de görülmektedir (Zoroğlu 1989: 135-137; Zoroğlu 1994: 32-40; Zoroğlu 2000: 118-125; Zoroğlu 2008: 1236-1237).

Bu mezarları üç gruba ayırmak mümkündür. Birinci grupta anakayaya oyulan hücre tipli mezarlar yer alır. İkinci grup, bazen basamaklı çukur girişe sahip, genellikle kare planlı, bir-üç kişilik gömü yapılacak şekilde düzenlenmiştir. Bu tip çukur giriş, Antalya Doğu Garajı, Olbia ve Lyrboton Kome'de, parallelerini Patara ve Kelenderis'te de gördüğümüz şekilde basamaklı ya da basamaksız dromos olarak karşımıza çıkar. Üçüncü tip ise, yer altına doğru değil, ama yüksekçe bir kayaya oyulan, pencere görünümlü açıklığa sahip, tek odalı mezarlardır ve Karaçallı Nekropolü ile Aspendos'ta örneklenir. Bu tip mezarların mimari açıdan Kıbrıs ile olan benzerliği de oldukça belirgindir (Çokay-Kepçe 2006: 20).

In situ buluntuları yardımıyla MÖ 5. yy civarına tarihlenen bir başka Aspendos mezarı ise şimdilik ünik bir niteliktedir. Gömü, çukurlaştırılmış bir alanda, bir lahit içine yapılmış, lahdin etrafı taş sırasıyla sınırlandırılmış ve lahit kapağının üzeri de bir taşla örtülmüştür. Mezar içi buluntuların lahdi sınırlandıran taş dizisi içinde yapılmış bir hücre içine yerleştirildiği, ayrıca lahit dışındaki yanık toprak, kömür ve üç kaba ait keramik parçalarının gömü töreni sonrasına işaret ettiği anlaşılmaktadır (Akarca 1951: 204-206). Pamphylia Bölgesi için ünik olan bu mezarın, yukarıda anılan diğer örneklerle benzeştiği husus ise, mezarın gizlendiği izlenimidir[6]. Nitekim Doğu Garajı

6 Akarca ayrıca mezarı çevreleyen bir dairevi taş sırasından bahseder ve bunun ya lahdin yere gömülmeden kısmen toprak yüzeyinde kaldığını ya da yamaçtan akacak su nedeniyle lahdin açığa çıkmasını engellemek için yapılmış olabileceğini belirtir. Bkz. Akarca 1951: 206.

ve Karaçallı mezarlarında da benzer bir durum saptanmıştır. Yukarıda anılan tüm merkezlerdeki mezarlar, herhangi bir işlem görmemiş, kaba bırakılmış kapaklarla kapatılmıştır. Dolayısıyla doğal tahribat olmadan, bu mezarların yerini çıplak gözle tespit etmek mümkün değildir. Benzer örneklerin gelecek yıllarda artması, daha kesin bir ifade kullanılmasını sağlayacaktır. Ancak şimdilik, coğrafyanın da bir gereği olarak, söz konusu dönemde, Pamphylia'nın ve hatta Güney Anadolu'nun dağlık olmayan, traverten teraslar üzerinde yükselen alanlarında yukarıda anılan tiplerde mezarların kullanıldığı söylenebilir.

Bu mezarlarda bulunan doğu ve batı kökenli keramiklerin, Perslerle Attika-Delos Deniz Birliği arasında gerçekleşen Eurymedon Deniz Savaşı[7] ile bağlantılı olduğu düşünülür. Böylece, Eurymedon Savaşı sonrasında bölgedeki Yunan varlığı, ithal keramik malzemenin yansıttığı Attik symposion geleneği ve özellikle Perge Akropolisi'nde Arkaik Dönem sonrasındaki yıkım tabakasının ardından gelen yoğun kentleşme faaliyetleri ile ispatlanmaktadır (Martini 2003a: 181; Martini 2003b: 20-23; Özdizbay 2008: 14-15). Hatta bu durum, Perge'nin bu dönemde Atina'nın bir klerukhiası olabileceği şeklinde dahi yorumlanmıştır (Martini 2003a: 182; Martini 2003b: 23; Recke 2003b: 253).

Eurymedon Savaşı öncesinde, tüm Pamphylia Bölgesi'nde Pers egemenliği olduğu kabul edilmektedir. Nitekim Sillyon'da bir Pers garnizonu olduğu (Bosch 1957: 19; Nolle 1993: 47, dpn.67) ve Phaselis'in de Perslerin elinde bulunduğu bilinmektedir. Herodotos, bölge yerleşimlerinin, Ionia, Magnesia, Aiolis, Karia, Lykia ve Milyas ile birleştirilerek Persler tarafından vergilendirmeye tabii olduklarını ve bir satraplık sistemi kurulduğunu söylemektedir (Bosch 1957: 19; ayrıca bkz.Hdt.3.90). Yine antik kaynaklardan anlaşıldığı kadarıyla bölgenin Perslere yardımcı kuvvet yollaması, Pers hâkimiyetinin bir kanıtıdır. Zira Herodotos, bölgenin Kserkses'in Yunanistan seferi için hazırlanan donanmasına 30 gemiyle yardım ettiğini bildirir (Hdt.7.91; Diodoros (11.3.7), ise Pamphylialıların 40 gemi verdiğini söyler. Ayrıca bkz. Bosch 1957: 19, dpn. 45). Atinalılarla Perslerin Güney Anadolu kıyılarında ilk karşılaşmaları MÖ 467/466'da Knidos'ta gerçekleşir ve Kimon Pers garnizonlarınca korunan yerleri alır (Plut. 200; CAH 5, 1958: 53). Attika-Delos Deniz Birliği'nin üyesi olan Khioslular, Phaselis'in ele geçirilmesinde önemli rol oynar.

Eurymedon savaşı sonrasında ise tüm Karia ve Lykia'nın Attika-Delos Deniz Birliği'ne katıldığı genel olarak kabul edilmektedir (Keen 1993: 153. Eurymedon Savaşı sonrası bölgenin siyasi ve sosyal durumu hakkındaki yeni

7 Eurymedon Savaşı hakkında bilgi veren en erken kaynak olarak bkz. Thuk.1.100.1.

bir görüş için bkz. Arslan 2008: 49-59). Bu bağlamda, konumuzla alakalı önemli bir epigrafik veri, Attika-Delos Deniz Birliği listeleridir. Birliğin Eurymedon Savaşı sonrasındaki MÖ 454/453 yılı listesinde para ödeyen kentler arasında Phaselis, Aspendos ve Kelenderis isimlerine rastlanır (Meritt – Wade – Gery – Mcgregor III, 1950: 23; buna karşın Arslan, Aspendos'un birliğe ücret ödemediğini ileri sürer. Arslan 2008: 53), ancak Pamphylia Bölgesi'ndeki diğer kentlerle ilgili bir bilgi yoktur. Bölgenin erken dönemlerden itibaren yerleşim görmüş Perge, Magydos ve Sillyon'un isimleri birliğin MÖ 425 yılı listesinde, birer Karia kenti olarak geçerken, birliğe ödedikleri miktarlar belirsizdir. Meritt'e göre, Pamphylia kentlerinden çoğu, birlik listesinde seyrek görünen veya geç dâhil olan gruba girmektedir. Bunların birliğe daimi üye olmadıkları, zaman zaman para verdikleri ileri sürülmektedir (Meritt-Wade-Gery-Mcgregor III, 1950: 194). Bu tarihten önce Thukydides'in verdiği bilgiye göre MÖ 430/429 da Atinalı Melesandros, Karia ve Lykia'ya vergi toplamak için gönderilir (Keen 1993: 153-155; Thuk. II.69). Bu görevden amaç, hem para toplamak, hem de Mısır ve Anadolu'dan Atina'ya gönderilen erzağı yağmacılardan kurtarmaktır. Ancak sefer, başarısızlıkla sonuçlanmıştır (Keen 1993: 153; ayrıca Demir 2004: 69-99). Bu bağlamda, her ne kadar Eurymedon Savaşı sonrasında Pamphylia'nın Attika-Delos Deniz Birliği'ne katıldığı ve Yunan egemenliğine girdiği kabul edilse de, bunun sürekli olmadığı veya Atina'nın bir politikası olarak yansıtıldığı düşünülmelidir.

Bu durumda, ithal buluntuların bölgeye geldiği yer önemli bir sorun olarak karşımıza çıkar. Magydos, Kestros üzerinde olası bir nehir limanı sayesinde iç kesimlere ulaşımın sağlandığı Perge (Abbasoğlu 2001: 177)[8], Aspendos ve Side kentleri liman potansiyeline sahip olmaları açısından ön plana çıkmaktadır. Sonraları Attalos'un adından dolayı Attaleia olarak anılacak olan Korykos'un ise, henüz bu dönemde bir liman kenti olmadığı bilinmektedir (Bosch 1957: 37, ayrıca d.not.125). Adı antik kaynaklarda ilk kez Pseudo-Skylaks'ta geçen Magydos'un Perge'nin territoriumunda olduğu ve limanı olarak kullanıldığı düşünülmüştür (Skyl. 100.14; Adak-Atvur 1999: 59-60; Çokay-Kepçe 2006: 85). Ancak gerek Perge'nin, gerekse Magydos'un kentleşme, daha doğrusu polis statüsünü almaları, muhtemelen daha sonraki bir dönemde gerçekleşmiş olmalıdır. Nitekim elimizdeki en erken antik kaynaklardan biri olan ve yaklaşık MÖ 4. yy ortasına tarihlenen Pseudo-Skylaks da, özellikle Perge'yi bir polis statüsünde saymaktadır:

8 Liman, Perge'nin doğusunda Solak Köyü'ne lokalize edilmektedir. Martini *et al.* 2008/1: 163-179. Özellikle Roma Dönemi'nden itibaren bu liman yardımıyla, iç bölgelere ticaret yapıldığı bilinmektedir. Örn.bkz. Poblome-Waelkens 2003: 181-184.

"…ve Idyros Kenti, Lyrnateia Adası, Olbia, Magydos ve Katarraktes Nehri, Perge Polisi ve Artemis Kutsal Alanı" (Adak-Atvur 1999: 64-65).

Perge'nin yerel tanrıçası Wanassa Preiia, yine ilk kez Pseudo-Skylaks'ta "Artemis" olarak anılır. Kentin yaklaşık MÖ 3. yy daki ilk dönem sikkelerinde de Tanrıça Artemis, Yunan tipinde betimlenmiştir. Dolayısıyla Perge, ancak MÖ 4. yy da yavaş yavaş Yunanlaşan bir kent görünümündedir.

Yukarıda açıklandığı gibi, gerek Perge, gerekse Magydos'un henüz kentsel oluşum safhasında bulundukları, hatta o dönem ticareti için önemli gereksinimlerden biri olan sikkeyi henüz darbetmedikleri düşünülecek olursa, bölgenin en erken sikke basan iki kenti[9] Aspendos ve Side'nin durumu önemlidir.

Perslerin deniz savaşlarında Aspendos yakınındaki Eurymedon nehrini kullanmaları (Bosch 1957: 20), Yunanların Perslere karşı üstünlük sağlamasıyla sonuçlanan savaşın yine burada gerçekleşmesi, Aspendos'un stratejik konumunu ortaya koymaktadır. Savaş sonrasında Aspendos'un adının birlik listelerinde anılması, Yunanların Doğu Akdeniz'de güçlerini ispat etme gayretini göstermektedir[10]. Böylece, Eurymedon savaşı sonrasında Attika-Delos Deniz Birliği listelerinde sadece Aspendos'un adının geçmesi açıklanabilir. Aspendos, bu özellikleri nedeniyle söz konusu dönemde Atinalıların gözünde, muhtemelen birliğe dâhil olacak değerde bir polis konumundadır. Kentin Yunanlaşmasının ve polisleşmesinin MÖ 5. yy başlarında tamamlanma olasılığının bir göstergesi, kentin bastığı ilk sikke betimlerinde görülen Yunan tarzında teçhizatlanmış hoplit figürleridir (Bosch 1957: 19, d.not.45; Tekin 1991: 6)[11]. Bunun yanı sıra, kentin sikke darbının Eurymedon Savaşı'nın hemen sonrasında gerçekleşmesi de oldukça dikkat çekicidir (Tekin 1991: 6; Tekin 1992: 108).

Bölgenin bir başka önemli kenti Side'nin durumu ise tartışmalıdır. Erken dönemlerden itibaren tüm Pamphylia'da önce Lydia'nın ve ardından Perslerin egemenliğine dair az sayıda da kanıtlar varsa da, bu durum kendine has dilini kullanmayı Hellenistik Dönem'e dek sürdürmüş olan Side için geçerli değildir. Side dili için kullanılan alfabenin kökeninin Fenike alfabesi olma ihtimali (Nolle 1993: 46)[12], Suriye-Fenike etkili bazalt kazanın varlığı (Mansel 1978: 6;

9 Her iki kent de MÖ 5. yy başlarında sikke darp etmiştir. Tekin 1992, 105-111.

10 Bu durumu kanıtlayan diğer bir bilgi, MÖ 388'de Thrasyboulos'un Aspendos ile müzakerelere giriştiği bir zamanda Eurymedon ağzına güçlü bir donanma ile yerleşmesidir.

11 Aspendos hoplitleri hk. bkz. Polyb.5.73.3; Kilikialı Syennesis'in karısı Epyaksa'yı koruyan Aspendoslu muhafız kıtası hk. bkz. Ksen.Anab.1.2.12.

12 Side dili hk. bkz. Brixhe 1969.

Nolle 1993: 46; Özhanlı 2007), hatta Kimon'un Eurymedon zaferi sonrasında Side'deki Athena kült heykelini "doğudan dini bir trophe olarak" Atina'ya getirdiğinin söylenmesi (Nolle 1993: 48)[13], kentin doğuyla olan bağlantısını net bir şekilde ortaya koyan verilerdir. Buna karşın kent, MÖ 4. yy'dan itibaren bastığı sikkeler üzerindeki eski Yunanca isimlerin de gösterdiği gibi, yavaş yavaş Yunan kültürünü kabullenmeye başlamış olmalıdır (Nolle 1993: 51).

Bu durum, Sillyon, Perge Akropolisi ve Karaçallı Nekropolisi gibi alanlarda karşımıza çıkan ithal malzemenin bu kentlere gelişiyle ilgili sonuçlara varmamızı sağlayabilir. Başka kelimelerle açıklanacak olursa, bölgeye ticaretin yapıldığı yerler, olasılıkla Aspendos ve Side'dir ve diğer kentlere ithal malların ulaşması buralardan gerçekleşmiştir. Magydos, Perge ve Sillyon, bu dönemde muhtemelen henüz kentleşme aşamasını yaşayan, bu sürece henüz girmiş ya da girmek üzere olan kentlerdir ve bunların Yunanlar tarafından dikkate alınması, Attika-Delos Deniz Birliği Listeleri esas alınacak olursa, ancak MÖ 5. yy sonlarında gerçekleşmiştir. Yunanlar, Eurymedon savaşı sırasında, çoğunlukla henüz kentleşme veya dönemsel olarak daha doğru kelimelerle söylenecek olursa, polis olma safhasına ulaşmamış yerleşmelerin bulunduğu bir bölgededirler. Bölgedeki Yunan varlığı veya yerel halkla Yunanların karşılaşması, Phaselis'in kurulması sırasında kesinlik kazanır (Bean 1997: 135-136). Ancak, Strabon'un anlatımıyla Ephoros (Str.14.5.23) ve Diodoros (Diod.11.3.7), bu topluluğun varlığına karşın, Pamphylialıları "barbar" olarak nitelendirmiştir. Dahası, antik kaynaklardan anlaşıldığı kadarıyla, Kallias Barışı sonrasında, bölgede Pers egemenliği baskın olmasa da mevcuttur (Arslan 2008: 54) ve bu durumun yerleşmeleri ne oranda etkilediği belirsizdir. Bununla birlikte, muhtemelen henüz kentleşme aşamasındaki bir tür yerleşmede/yerleşmelerde yaşayanlara yönelik yalın, çok da iyi organize olmamış bir ticaret söz konusudur ancak bu, bir anakent-koloni arasındaki ilişkiden farklı, çok daha basit olmalıdır.

Bu bağlamda, tüm Pamphylia'da bulunan ithal Attik malzemenin, bir grubun varlığını kanıtlamanın yanı sıra, dönemin içki geleneğiyle bağlantılı olabilme ihtimali de düşünülmelidir[14]. Nitekim Perge Akropolisi'nde

13 Burada "doğu"dan kastedilen Atina'nın doğusu olabilir. Side'de, nar ile birlikte daha önceki dönemlerden silahlı ve yerel bir tanrıçanın sonradan Athena'yla özdeşleştirilmesi, Side'deki Athena kült heykelinin, tanrıçanın yerel bir versiyonu olduğunu düşündürür. Bkz. Mansel 1978: 5-6. Nitekim Perge'de de yerel tanrıça "Wanassa Preiia", Perge Artemisi'ne dönüşmüştür.

14 Benzer durum Kilikia Bölgesi'nde de görülür. N. Arslan'ın, kolonizasyonla ilintili olarak mevcut buluntular ışığında yapılan genellemeler ve bunlarla bağlantılı yanlış yorumlamalar hakkındaki çok yerinde saptamaları hk. bkz. Arslan 2001: 7-8 ve dpn. 70.

saptanan MÖ 5.-4. yy da yoğunluk gösteren ve symposionla ilişkilendirilerek, kolonizasyonla bağlantılı olabileceği düşünülen ithal keramik malzemenin, MÖ 4. yy'dan itibaren Kıbrıs ve Pergamon mallarıyla çeşitlenmesi (Recke 2003a: 104), ya da MÖ 3. yy'da "Akhaimenid kase" olarak adlandırılan kase tipinde saptanan yoğunluk (Çokay-Kepçe – Recke 2007: 87) dikkat çekicidir.

Böylece Klasik Dönem Pamphyliası için, eldeki veriler doğrultusunda şimdilik şunlar söylenebilir: Bölgenin yerleşmeleri, yerelliklerini yaklaşık olarak Hellenistik Dönem içlerine kadar sürdürmüştür. Ancak bu, Lykia'da görüldüğü gibi kendi yerel kültürünü koruma politikası şeklinde olmamış, yabancı etkiler bölgeye daha rahat nüfuz ederek, çehresini yavaş yavaş değiştirmiştir. Bu süreçte, epigrafik ve topoğrafik verilerle, Klasik Dönem öncesinden itibaren yaşandığı ileri sürülen Aiol kolonizasyonu ve bunların Batı Pamphylia kıyısında sıralanmış bir şekilde kurdukları "kentlerin" ovalık Pamphylia'daki yerleşmeleri Yunanlaştırarak yok olma olasılıkları (Adak 2007: 41-49; Şahin 2002: 31-32), arkeolojik verilerle kanıtlanamamakta ve aslında bu durum, en azından şimdilik zayıf görünmektedir. Hiç kuşkusuz, bölgenin konumu itibarıyla yaşanması beklenen akkültürasyon süreci, bölge kentlerinde ve bunların territoriumundaki kırsal alanlarda farklı hızda gerçekleşmiştir. Pamphylia Bölgesi'nin uygun coğrafi koşulları da göz önüne alınırsa, bu değişim sırasında, doğu ve batıyla olan ilişkilerin ağırlık noktasını ticaret oluşturmuştur. Böylece, dönemin baskın kültürü ya da kültürlerinin bölgeyi etkilemesi, dışarıdan yaptırım ya da kolonizasyon gibi sonradan gerçekleşen bir zorlama değil, muhtemelen yerel halkın da zaman içinde özümseyerek benimsediği bir şekilde gerçekleşmiş olmalıdır. Nitekim kolonizasyon dışı bir Yunanlaşma süreci, dönemin siyasal koşulları da göz önüne alındığında, kentin/ya da kentlerin çıkarlarına uyan bir gelişimdir. Dolayısıyla, bölge kentleri söz konusu dönemde dışarıdan gelen yerleşimcileri, olasılıkla "metoikos" ya da "göçmen" sıfatıyla zaten ağırlamış olmalıdır. Bu yerleşimcilerden uzun süreçte etkiler alınmıştır ancak bu etkilerin, yerel halk ve kentleşme sürecinde ne derinlikte bir değişim yarattığını ispatlamak için daha fazla bulguya ihtiyaç vardır.

Yrd. Doç. Dr. Sedef Çokay-Kepçe
İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi
Arkeoloji Bölümü
Klasik Arkeoloji Anabilim Dalı
34134 İstanbul / Türkiye
cokays@istanbul.edu.tr

Local and Greek Elements in Classical Pamphylia: An Assessment

It is known that Pamphylian plain was settled from the Paleolithic times, but in the majority of the excavated cities and the other archeological finds, mainly dates to the late Hellenistic and Roman periods. There are very few remains from the archaic and classical times. However, the diversity, density and quality of the pottery which were determined in several studies in recent years, taken together with epigraphic and archaeological materials, has begun to lighten the region's relatively dark situation in this periods.

The pottery repertoire in Archaic and Classical times of Pamphylia has been varied by the findings of the acropolis of Perge (Eschbach 2003a: 87-102). The local pottery is novel for the region and inconclusive to give an idea. But in contrast, the size of imported pottery from the east and west is remarkable. The shards from acropolis of Perge, a column crater from Aspendos attributed to the Leningrad Painter, another from Karaçallı necropolis attributed to the Florance Painter, a crater from Varsak, black firnised sherds from Sillyon and the Antalya East City Garage salvage excavation finds show that there was a flow of imported material to Pamphylia from the beginning of the 5th century till the Hellenistic period.

Cypriot and Syrian-Palestine pottery, as well as Attic pottery, are also imported materials (Çokay-Kepçe 2006: 69-70) as observed at Karaçallı necropolis. This data shows that the region was also looking to the East judging from the eating and drinking habits. In the Classical period, Pamphylia established commercial and cultural relationships with its neighbors, whose size and route remains unclear. The link between these relationships and the Pamphylian cities remains controversial as does how and why they emerged.

To clarify the issue and the implications of pottery finds, other archaeological and epigraphic material must be investigated. The toponyms in Pamphylia show that the local elements were dominant. The names of the prominent cities of the region (for example, Perge, Side, Aspendos) are not of Greek origin and cannot be explained in terms of Greek grammar (Bosch 1957: 17; Işık 1996: 23-44, Abbasoğlu 2001: 176). Epigraphic data from the

region, however, point out that Pamphylian language was a Greek dialect influenced by local Anatolian languages (Bosch 1957: 16; Tekoğlu 1999-2000: 49-59). The famous Wanassa Preiia inscription (Kaygusuz 1980: 249-256; Şahin 1999: 2-3), a bowl shard from Perge which preserves six letters of an inscription (Neumann 2003: 165-166) and city names on the coins of Aspendos, Sillyon and Pisidian Selge's are indicators of this dialect. In this context, it is suggested that the social organization of the pre-classical Pamphylia was that of self-sufficient small settlements.

Settlements of the region retained their local character up to the Hellenistic period, but not in the manner of the conservative policy of Lycia. Foreign influences easily penetrated into the region and gradually changed is characteristics.

It is without a doubt that the acculturation process worked at different rates in rural areas, cities and their territories. Thanks to its convenient geographical location, trade was the basic form of relationship with the East and the West. Thus, Pamphylia came under the influence of dominant culture or cultures of the period, but this process was not a result of an external force such as colonization; rather, new ideas and notions were probably adopted by the local communities over the time.

Therefore, Pamphylian cities must have welcomed new settlers as "metoikos" or "immigrants". The settlers should have influenced these communities in this process, but there is a need for further finds to understand and prove these influences and their effects on local people and urbanization.

Kaynakça

Abbasoğlu, H.
2001 "The founding of Perge and its development in the Hellenistic and Roman periods", *JRA Suppl.* 45: 172-188.

Adak, M.
2007 „Die Dorische und äolische Kolonisation des lykisch-pamphylischen Grenzraumes im Lichte der Epigraphik und der historischen Geographie", C. Schuler (ed.), *Griechische Epigraphik in Lykien*: 41-49.

Adak, M. – O. Atvur
1999 „Die Pamphylische Hafenstadt Magydos", *EA* 31: 53-68.

Akarca, A.
1950 "Antalya Müzesi'nde Varsak'tan Gelme bir 'Kerç' Vazosu", *Belleten* 14/53: 31-36.

1951 "Aspendos'ta MÖ V. Yüzyıla Ait Bir Mezar", *Belleten* 15/58: 203-211.

Arslan, N.
2001 "Kilikia Bölgesindeki Grek Kolonizasyonu", *Olba* IV: 1-17.

Arslan, M.
2008 "Eurymedon Muharebesi'nden Sonra Aspendos ve Genel Olarak Pamphylia'nın Durumuna Bir Bakış", *Adalya* XI: 49-59.

Balkan-Atlı, N.
2003 "A short report on flint and obsidian finds", *Die Akropolis von Perge I, Survey und Sondagen 1994-1997*, Mainz: 79-80.

Bean, G. E.
1997 *Eskiçağda Güney Kıyılar*, İstanbul.

Bosch, C. E.
1957 *Pamphylia Tarihine Dair Tetkikler*, İstanbul.

Brixhe, C.
1969 «L'alphabet épichorique de Sidé», *Kadmos* 8: 54-84.

Bulut, S.
2004 "Erken Dönem Likya Sikkelerinde Triskeles Motifi", *Adalya* 7: 15-68.

CAH The Cambridge Ancient History, 1958.

Çevik, N.
1995 "The Localisation of Olbia on the Gulf of Pamphylia", *Lykia* 1: 89-102.

2000 "An olive oil production center in Pamphylia: Lyrboton Kome", *Lykia* 3: 79-101.

2003 "New rock-cut tombs at Etenna and the rock-cut tomb tradition in southern Anatolia", *AnSt* 53: 97-116.

Çokay-Kepçe, S.
2006 *Antalya Karaçallı Nekropolü, The Karaçallı Necropolis near Antalya,* İstanbul.

Çokay-Kepçe, S. – M. Recke
2007 "Achaemenid Bowls in Pamphylia", *The Achaemenid Impact on Local Populations and Cultures in Anatolia, Papers presented at the International Workshop Istanbul 20-21 May 2005*, Istanbul: 83-95.

Demir, M.
2004 "Peloponnesos Savaşı (İ.Ö. 431-404) Sırasında Karya ve Likya'ya Yönelik Atina Seferinin Amaçları", *Adalya* 7: 69-99.

Demirer, Ü.
1998 "1996 Yılı Patara Oygu Mezarlar Kurtarma Kazısı" *8.MüzeKKS*, 7-9 Nisan 1997, Kuşadası, Ankara: 25-42.

Eschbach, N.
2003a „Die archaische Keramik", *Die Akropolis von Perge I, Survey und Sondagen 1994-1997*, Mainz: 87-102.

2003b „Zur Chronologie der frühen Keramik auf der Akropolis von Perge. Ein Vorbericht", *Probleme der Keramikchronologie des südlichen und westlichen Kleinasiens in geometrischer und archaischer Zeit,* Int.Koll. Tübingen 24.3-26.3.1998: 21-29.

Gill, D. W. J.
1998 "The Distribution of Greek Vases and Long Distance Trade", *Proc.of the 3rd Symp. On Ancient Greek and Related Pottery*: 175-185.

Işık, F.
1996 "Pamphylia ve Anadolu Gerçeği", *Adalya* I: 23-45.

1999 "Patara 1997", *20.KST 25-29 Mayıs 1998*, Tarsus, Cilt:2: 162-166.

Kaygusuz, İ.
1980 "Perge Artemis'i İçin Bir Adak Yazıtı", *Belleten* 174/64: 249-256.

Keen, A. G.
1993 "Athenian Campaigns in Karia and Lykia during the Peloponnesian War", *JHS* 113: 152-157.

Ksenophon *Anabasis*, İstanbul 1944.

Mansel, A. M.
1978 *Side, 1947-1966 Yılları Kazıları ve Araştırmalarının Sonuçları* , Ankara.

Martini, W.
2003a „Historische Schlußfolgerungen", *Die Akropolis von Perge I, Survey und Sondagen 1994-1997*, Mainz: 179-186.

2003b „Akkulturationsgeschichtliche Forschungen auf der Akropolis von Perge", *Gießener Universitätsblätter* 36: 13-25.

Martini, W. *et al.*
2008/1 „Der Flusshafen von Perge in Pamphylien. Ein geoarchäologischer Survey löst ein altes Problem", *AA:* 163-179.

Meritt, B. D.– H. T. Wade-Gery – M. F. McGregor
1950 The Athenian Tribute Lists, III, Princeton.

Neumann, G.
2003 „Eine epichorische Inschrift", *Die Akropolis von Perge I, Survey und Sondagen 1994-1997*, Mainz: 165-166.

Nolle, J.
1993 *Side im Altertum, Geschichte und Zeugnisse*, Band I, Bonn.

Özhanlı, M.
2007 "Side'de Bulunan Bir Yeni Hitit Eserinin Düşündürdükleri", *Adalya* X: 17-30.

Özdizbay, A.
2008 *Perge'nin M.S.1.-2.Yüzyıllardaki Gelişimi*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi) İstanbul.

Poblome, J. – M. Waelkens
2003 "Sagalassos and Alexandria.Exchange in the Eastern Mediterranean", C. Abadie-Reynal (ed.), *Les ceramiques en Anatolie aux Epoques Hellenistique et Romaine, Actes de la Table Ronde d'Istanbul, 23-24 Mai 1996*, İstanbul: 179-191.

Recke, M.

2003a „Die klassische und hellenistische Keramik unter Einschluß der attisch schwarzfigurigen Keramik", *Die Akropolis von Perge I, Survey und Sondagen 1994-1997*, Mainz: 103-121.

2003b „Die Akkulturation Pamphyliens am Beispiel der Fundkeramik der Akropolis von Perge. Ein Vorbericht", *Griechische Keramik im kulturellen Kontext. Akten des Internationalen Vasen-Symposion in Kiel vom 24. bis 28.9.2001 veranstaltet durch das Arc.Inst. der Christian-Albrechts Univ. Zu Kiel*, B. Schmaltz – M. Söldner (eds.), Scriptorium: 251-253.

Şahin, S.
1999 *Die Inschriften von Perge I*, Bonn.

2002 "Pamfilya/Likya Sınır Kentleri: Olbia ve Diğerleri", *Likya İncelemeleri* I: 9-32.

Tekin, O.
1991 *Aspendos Sikkeleri*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı (Yayınlanmamış Doktora Tezi) İstanbul.

1992 *Antik Numismatik ve Anadolu (Arkaik ve Klasik Çağlar)*, İstanbul.

Tekoğlu, R.
1999-2000 "Eski Pamfilya Halkları ve Dilleri", *Adalya* IV: 49-59.

Tosun, A.
2009 "Doğu Garajı-Halk Pazarı Mevkii Attaleia Kenti Nekropol Kurtarma Kazısı 2008", *ANMED Anadolu Akdenizi Arkeoloji Haberleri* 7: 189-199.

Tuna-Nörling, Y.
1994 "Attika Siyah Figür Seramiğinin Batı Anadolu'da Yayılımı", *XI. AST*, Ankara 24-28 Mayıs 1993: 437-451.

Umurtak, G.
2003 "A short report on a group of prehistoric pottery", *Die Akropolis von Perge I, Survey und Sondagen 1994-1997*, Mainz: 81-85.

Zoroğlu, L.
1989 "Kelenderis 1987 Yılı Kazısı", *X.KST* 1, Ankara 23-27 Mayıs 1988: 135-155.

1994 *Kelenderis I, Kaynaklar, Kalıntılar, Buluntular*, Ankara.

2000 "Kelenderis Nekropolü", *Olbia* III: 115-133.

2008 "Kelenderis ve Karaçallı Nekropolleri: Klasik Çağa ait İki Mezarlık hakkında Düşünceler", İ. Delemen *et al.* (eds.), *Prof. Dr. Haluk Abbasoğlu'na 65. Yaş Armağanı, Euergetes, Festschrift für Prof. Dr. Haluk Abbasoğlu zum 65. Geburtstag* II, İstanbul: 1235-1246.